

1. Бойко А. Преса православної церкви в Україні 1900 — 1917 рр. Культура. Суспільство. Мораль: Моногр., Дніпропетровськ, 2002. 2. Бортніков В., Бортнікова А. Преса Волині — джерело з історії суспільно-політичного розвитку краю (1989 — 1991 рр.) // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повід. восьмої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 24 — 26 жовтня 2003 р. / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики; За ред. М. Романюка. Львів, 2003. С. 439 — 445. 3. Борщевич В. Українське церковне відродження на Волині (20 — 40-ті рр. XX ст.). Луцьк, 2000. 4. Дениско Л. Релігійні православні періодичні видання XIX — початку XX століття у фондах національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: Каталог / Наук. ред. О. С. Онищенко. К., 2001. 5. Денисюк В. Журналістика Волині: факти й імена. Нариси історії засобів масової інформації Волині XX — XXI ст., Луцьк, 2005. 6. Канчалаба О. Найголовніші питання та концепція їх висвітлення на сторінках часопису «Христос — наша сила» (1933 — 1939 рр.) // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повід. восьмої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 24 — 26 жовтня 2003 р. / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики; За ред. М. Романюка. Львів, 2003. С. 401 — 405. 7. Колодний А. Україна в її релігійних виявах: Моногр., Львів, 2005. 8. Крупський І. Українська релігійно-церковна журналістика і проблеми національного державотворення // Зб. пр. НДЦ періодики. Львів, 1999. Вип. 6. С. 395 — 399. 9. Миць М. Українська періодична преса Волині (1921 — 1939 рр.) як історичне джерело: Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.09 — історіографія, джерелознавство та методи історичних досліджень / Ін-т археографії НАН України. К., 1995. 10. Міляевич І. Чи був «Почаевський листок» «цареславно-чорносотенним» журналом? // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повід. восьмої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 24 — 26 жовтня 2003 р. / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики; За ред. М. М. Романюка. Львів, 2003. С. 264 — 269. 11. Павлюк І. Українська легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917 — 1939, 1941 — 1944 рр. / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики. Львів, 2001. 12. Павлюк І. Українська преса Волинської області 1939 — 1941, 1944 — 2000 рр.: Моногр., Луцьк, 2004. 13. Рибачук М., Уткін О., Кирюшко М. Національне відродження і релігія. К., 1995. Юраш А. Українська церква в контексті сучасних політико-конфесійних та комунікативних процесів (історико-типологічний аспект): Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 — теорія та історія політичної науки / Львівський державний ун-т ім. І. Франка. Львів, 1996.

УДК 070+655.5

О. М. Васишлин

ДМИТРО ПАЛІЇВ І «ЗАГРАВА» (1923–1924)

У даній статті проаналізована журналістська та редакторська діяльність Дмитра Паліїва на сторінках часопису «Заграда».

In the presented article Dmytro Paliiv's journalistic and editorial activity is considered and analysed on the basis of the almanac «Zagrava».

На початку 20-х років XX століття після поразки національно-визвольних змагань український політичний провід опинився за кордоном, а в галицькому суспільстві запанували апатія та песимізм; політичні угруповання ніяк не могли визначитися з орієнтацією — чи то на схід, чи то на захід. Трудова партія, що виконувала провідну роль у політичному середовищі українства, перебувала в стані занепаду. Ухвала Ради амбасадорів про приєднання Східної

Галичини до Польщі була переломним моментом у житті українського громадянства Східної Галичини (Волинь та інші північноукраїнські землі жили тоді окремим життям). Після втрати політичним проводом (президент Є. Петрушевич) своїх повноважень у краю почався безлад. Трудова партія поділилася на дві ворогуючі групи — автономічну й незалежницьку, які взаємно поборювали себе. У цей період (квітень 1923 р.) був заснований двотижневик «Заграва» — орган групи українських націоналістів [1].

До цієї групи належав і Дмитро Паліїв — визначний політичний і військовий діяч, журналіст, редактор і публіцист. Народився Д. Паліїв 1896 р. у с. Перевізці (тепер Калуський район Івано-Франківської області) в сім'ї священика. Закінчив Коломийську гімназію. На початку Першої світової війни, у серпні 1914 р., добровільно вступив до Легіону Українських січових стрільців, де згодом отримав чин підхорунжого. У 1918 р. був головою Центрального військового комітету в Галичині. Того ж року як організаційний референт Військового комітету брав активну участь у підготовці та проведенні Листопадового збройного виступу у Львові. Під час українсько-польської війни 1918–1919 рр. — четар Української галицької армії, ад'ютант Дмитра Вітовського. Пізніше, обіймаючи посади четаря та ад'ютанта генерала Мирона Тарнавського, долучився до створення УГА. 1921 р. після поразки національно-визвольних змагань Д. Паліїв став одним із засновників Української військової організації, членом начальної команди УВО (1921–1926).

«Ініціативу для створення «Заграви» в квітні 1923 р. дала група бувших українських молодих старшин, що перед трьома місяцями опустила була в'язничі мури після т. зв. «федаківського процесу», — згадує на сторінках «Батьківщини» Д. Паліїв [2].

Після року ідеологічної підготовки «Заграва» реорганізувалася в Українську партію національної роботи і намагалася поширювати вплив серед українського громадянства, визначаючи своїми головними завданнями: побудову «України для українців», творення національного життя власними силами й абсолютне несприйняття політики Польщі та СРСР щодо українського народу. Однак особливих успіхів на цій ниві досягти не вдалося.

У 1925 р. Д. Паліїв виступив як один з ініціаторів об'єднання Української партії національної роботи та Української національно-демократичної (трудової) партії. У результаті було створено Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО). Перебуваючи в цій організації, він як політик переживав злети і падіння: обирався послом до польського сейму і кілька разів ув'язнювався за опозиційну діяльність, був одним з найактивніших її членів (зокрема, у 1925–1933 рр. очолював Центральний (Народний) комітет партії), а відтак виключений з партійних лав за постійну критику політики, яку провадило керівництво УНДО. Однак навіть після того Д. Паліїв не полишав активної політичної боротьби і 1933 р. разом з М. Іванейком (М. Шлемкевичем) та іншими діячами заснував легальну націоналістичну організацію — Фронт національної єдності, який у подальшому відіграв у його житті вирішальну роль.

Часопис «Заграва» як орган незалежної політичної думки побачив світ у 1923 р. вісімнадцять разів (ч. 1–18) та вісім разів у 1924 р. (ч. 1–8), потім став офіційною трибуною Української Партії Національної Роботи (1924, ч. 9–17). Випускала його видавнича спілка «Заграва». Тиражувався в друкарні о. Василіан у Жовкві (1923, ч. 4–17) та друкарні газети «Діло» у Львові (площа Ринок, 10) (1923, ч. 18; 1924, ч. 1–8). Придбати часопис можна було також в Австрії, Чехії та Німеччині. У 1923–1924 рр. двотижневик спільно з Дмитром Донцовим і Володимиром Кузьмовичем редагував Дмитро Паліїв, а відповідальним редактором був Теодор Мартинець. Адреса редакції та адміністрації залишалася незмінною: Львів, вул. Руська, ч. 18.

Часопис друкувався високим друком, був ілюстрованим. Обкладинки деяких чисел не збереглися, а «завдяки» цензурі у випусках є пропуски на місцях вилучених матеріалів; такі випадки непоодинокі: періодично газету жорстко цензурували і наклад арештовували. Цікаво, що на перші номери «Заграви» кошти (т. зв. пресовий фонд) виділяли самі засновники видання, серед яких був і Д. Паліїв.

У першому числі часопису за 1923 р. надруковано редакційну статтю авторства Д. Паліїва під назвою «Наші цілі», де визначаються його мета й основні завдання: «Заграва» є органом гурту людей, що не належать і не хочуть належати до жодної з існуючих партій. Єднає сей гурт те націоналістичне «Вірую», яке мов молотом залізо кується в нас в огні останніх десятих років.

Се «Вірую» знає лише один абсолют — націю, один категоричний імператив — її волю до життя. Ми далеко стоїмо і від тих, що з ліва й від тих, що з права. Соціалізм прийнялиб ми хиба колиб він був патріотизмом, розпеченим до червоности; офіційальний патріотизм — колиб мав в собі щось з релігійного запалу соціалізму. Від першого ділять нас наші цілі, від другого — наш настрій. Від обох — що ми ще не закамяніли в догмах і не узнаємо пановання фраз, які сковують свобідну творчість і з яких ні одна не загородить нам дороги до того, до чого прямуємо...» [3].

У публікаціях «Заграви» порушувалося широке коло питань: проблеми національно-визвольного руху українського народу, захисту інтересів українців, розвитку культури і провадження політики в інтересах українського народу. На сторінках видання друкувалися передові статті, матеріали про історію боротьби українського народу й інтеграцію сил українства, огляди преси, рецензії, звіти про зібрання націоналістичних сил, зокрема УВО, інформація на політичні та воєнно-політичні теми.

Одним з найактивніших авторів часопису був Д. Паліїв. Усі його статті можна об'єднати в кілька тематичних груп, змістом яких були: турбота про українську молодь як майбутнє нації, захист інтересів українців у галузі освіти та економіки, полеміка з різними партіями тощо. Наприклад, у статті «Важна справа» він розмірковував над тим, що громадян Східної Галичини беруть до польського війська. На його думку, служба українців у військових формуваннях Польщі буде в руках поляків «одним з найтяжчих таранів, що сунуть на

знищення нашого національного життя». Публіцист наголошує: ніхто не має права заборонити підтримувати і поглиблювати національні почування українців у польському війську [4].

Важливою проблемою, що потребувала нагального вирішення, бачив Д. Паліїв і спортивне виховання молоді. На його переконання, тут простежується одне явище: чимдалі на схід, спорт чимраз слабше розвинений. Наприклад, у СРСР спорт перебуває ву зародковому стані, однак ним дуже опікується держава. І є лише «один острів», на якому «не чути не видати того дива». Тим островом є західноукраїнські землі. Д. Паліїв наголошував, що саме на підставі розвитку спорту можна визначити, яка нація чого варта. А якщо так, то чого варті ми?

«При плеканні спорту грають вагу передусім три чинники: пильність, витривалість і амбіція. Через пильність і витривалість доходиться до заспокоєння амбіції, не низької, а тої благородної, що громадянина, а через нього і його націю ставить на почесне місце в сім'ї народів. Суперництво за місце на землі, за державу і за могутність своєї держави, ту прикмету витворити в нації — це головне завдання спорту. У нас немає ні пильности, ні витривалости, ні амбіції. Через це ми такі бідні і обездолені... Бракує нам характерів. На кожному розі вулиці здалося у нас вирити кличи: сталіть характери! А спорт вироблює характери. Тому той, хто виступає проти спорту, той допомагає ворогам нашим. Той утруднює одну дорогу, яка веде до остаточної цілі» [5].

Важливе місце на сторінках часопису посідали проблеми виховання та освіти молоді. Як прозорливий політик Д. Паліїв усвідомлював: брак доброї освіти для української молоді та малоосвіченість спричинять крах її професійних і життєвих перспектив, призведуть до втрати національних орієнтирів, бажання боротися за кращу долю. Приміром, у статті «Правильний шлях» він схвально відгукується про бажання утворити український учительський семінар [6], а в статті «За університет» мова йде про бажання легалізувати український університет у Львові. Зокрема, було створено кураторію — структуру, яка мала дбати про матеріальне забезпечення українського університету у Львові, провадити пропаганду та затвердити статут, щоби як статутне товариство «перейняти вповні старання про український університет».

Публіцист бідкався, що вищез'ясовані тенденції протиукраїнської експансії на наше життя і наш безсилий спротив дають 100% певності, що ніхто українського державного університету нам не дасть доти, доки не буде до цього змушений. І робить єдино правильний висновок — треба боротися за своє! [7].

Розмірковував Д. Паліїв і про українську економіку. Його турбував той факт, що українські товариства існують за чийсь кошти, а польські — за рахунок економічно-фінансових інституцій. Це той невичерпний резервуар, який давав польській нації потрібну силу в боротьбі за незалежність.

Журналіст підкреслює: зі своїх фінансово-економічних інституцій українська нація не має жодної користі. Для прикладу він наводить Земельний гіпотечний банк, що не має власних філій, отож українці вимушено збагачують польські банки (тільки у Луцьку функціонувало 18 філій польських банків). Земельний гіпотечний банк — єдина українська акційна спілка в Галичині, заснована в період панування Австро-Угорщини. Дозвіл на його створення до певної міри був політичною поступкою австрійського уряду українцям. «Збирання акційного капіталу (5 млн. корон) йшло під кличем будови національної твердині. Більшість акціонерів купила акції не для інтересу (бо тоді ще надто мало на тому розумілися), а іменно, щоб створити свою національну інституцію...» [8]. У тогочасних обставинах, зазначає він, не нація існує для банку, а навпаки. Кожна інституція мусить так провадити свою діяльність, щоб це відчутно позначалося на розвитку українського суспільства.

Страйк у товаристві «Дністер» він оцінив як форму боротьби на захист своїх прав, уточнивши також, що людина, яка не отримує достатньої заробітної плати за свою роботу, не є «корисною» для суспільства. До Першої світової війни «Дністер» придбав дев'ять кам'яниць. Півтори сотні службовиків працювало на це, і тільки на це. Бо при платні, яка уможлиблювала лише животіння, чи могли вони думати про добро громади, присвячуватися національній роботі? «Маю переконання, що купуючи не дев'ять, а скажім, п'ять кам'яниць, а заспокоюючи краще матеріальне забезпечення службовиків, «Дністер» принісби для нації куди більше користі, чим тепер. Бо давби спромогу півтора сотні робітників стати корисними, бо активними членами суспільности, а не заголодженими біаками» [9].

Публіциста хвилювало й те, що багато хто забуває, що ми — нація. Як приклад він наводить історію про одного українського професора, який розмовляв «урядовою мовою» з українцями. Д. Паліїв закликає не цуратися рідної мови, а про факти її непошанування повідомляти до редакції. Знову і знову він наголошує: ми — нація! Кожен її член для загального добра повинен складати матеріальні пожертви, присвячувати вільний час і знання. Свої партійні переконання підпорядковувати одній великій національній меті. Серед малосвідомих членів нації треба працювати без упину, щоб піднести рівень національної свідомості. Необхідно розбудовувати власний промисел і торгівлю, купувати тільки у своїх, ні шагом не збагачуючи ворогів. Ніколи не вживати мови ворога, бо мова переможця в устах переможеного — це мова невільника. А він не є і не хоче бути рабом, бо він — свідомий член великої нації. І він пишається цим [10].

Не цурався Дмитро Паліїв і полеміки з іншими партіями. Наприклад, на сторінках «Заграви» відкрито критикував газету «Діло» — основний орган трудової партії. На його переконання, той, хто уважно стежив за всіма публікаціями «Заграви», мусить визнати одне: усі вони висвітлювали ту важну роль політичного лідера, яку трудова партія взяла на свої плечі без жодного примусу: «Не атакували ми ніколи поодиноких осіб, атакували суть. Атакували ми ту політичну лінію, яка на нашу думку є для нації убійчою...

Що в полеміці протиставив нам орган трудової правиви «Діло»? Позбавлене яких небудь річевих аргументів пішло воно шляхом для него одиноко можливим: атакувати не суть, а поодинокі особи, редактора «Заграви» не як редактора, а як для них дуже несимпатичну одиницю і т. д. Дійшло до того, що в «Ділі» появилися полемічні фейлетони, яких непомістилаби на своїх сторінках ніяка шануюча себе газета... Низше нашої чести булоби відповідати «Ділови» на його нікчемні напади. Але вони (напади) не роз'єднують людей, які в «Заграві» працюють, навпаки, об'єднують їх ще сильніше в свідомости конечности боротьби з хамством» [11].

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що тематика публіцистичних статей Д. Палієва актуальна і багатогранна. Автор не оминав складних проблем, особливо тих, які потребували негайного вирішення. У своїх матеріалах він вів полеміку з іншими партіями, намагаючись довести істинність своєї точки зору; привертав увагу до проблем молоді та власників українського капіталу, наголошуючи на доконечній їх підтримці; виступав на захист інтересів українців у галузі освіти. Життя та діяльність Д. Палієва — яскравий приклад самовідданого служіння українському народові.

1. Палієв Д. Місце Початки ФНС // Батьківщина. 1936. Безкоштовний додаток до Ч. 37(96). 2. Там само. 3. Наші цілі // Заграва. 1923. Ч. 1. 4. Палієв Д. Важна справа // Там само. 1923. Ч. 2. 5. Палієв Д. Фізичне виховання // Там само. Ч. 10. 6. Палієв Д. Правильний шлях // Там само. Ч. 8. 7. Палієв Д. За університет // Там само. Ч. 5. 8. Палієв Д. Фінансово-економічні інституції а нація (з приводу загальних зборів Земельного банку гіпотечного у Львові) // Там само. Ч. 3. 9. Палієв Д. З приводу страйку в товаристві «Дністер» // Там само. Ч. 11. 10. Д. Палієв. Національна гідність // Там само. Ч. 4. 11. Д. Палієв. Полеміка і етика // Там само. 1924. Ч. 4.

УДК 82-94+502.8 (477: ГОНЧАР)

М. Т. Возна

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В «ЩОДЕННИКАХ» І ПУБЛІЦИСТИЦІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Стаття присвячена проблемам національної культури та освіти, яким Олесь Гончар приділяв увагу як у художній і публіцистичній творчості, так і в активній громадській діяльності.

The article is dedicated to the problems of national culture, especially the problems of Ukrainian language and literature, in «Diaries», articles and public appearances of O. T. Gonchar, who disturbed about the future of the Ukrainian nation.

Виповнилося одинадцять років відтоді, як не стало Олесь Терентійовича Гончара — «духовного батька Незалежної України» [9, с. 137]. Його творчий доробок ніколи не був обділений увагою. Тому з'являються нові ґрунтовні дослідження, присвячені творчій спадщині письменника, зокрема змістовні